

Закревський А.С.,
директор Департаменту правового забезпечення
Міністерства фінансів України

Кравченко Л.М.,
кандидат юридичних наук,
начальник відділу з правового регулювання
фінансових послуг
Департаменту фінансового законодавства
Міністерства юстиції України

Горбатюк В.І.,
начальник відділу правової інформації
та систематизації законодавства
Департаменту правового забезпечення
Міністерства фінансів України

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ПОЗИКИ

У теорії держави і права регулятором будь-яких відносин є закон, що являє собою загальнообов'язкові правила поведінки, відображені в актах законодавства. Чітке розмежування сфер дії актів законодавства забезпечує регламентацію відносин у суспільстві та можливість застосування санкцій до суб'єктів, які порушили їхні вимоги.

Тому при застосуванні норм законодавства, що регулюють сферу правових відносин, які виникають під час укладення, виконання, припинення договорів позики, постає ряд спірних моментів через сфери дії вказаних законодавчих актів. Унаслідок труднощів у розмежуванні сфер дії актів законодавства є можливість використання їхніх положень крізь призму інтересів суб'єкта застосування.

Відносини з укладення, виконання, припинення договору позики регулюються цивільним і фінансовим законодавством. Цивільний кодекс України¹ визначає засади укладення, порядку виконання та припинення договору позики (статті 1046—1053). Водночас Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”² (далі — Закон) встановлює, що надання коштів у позику є фінансовою послугою та визначає правові засади надання таких послуг, здійснення регулятивних і наглядових функцій щодо діяльності, пов'язаної з їх наданням.

У зв'язку з наведеним постала потреба в теоретичному дослідженні проблем поширення дії норм згаданих законодавчих актів на правовідносини, що виникають

¹ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // ВВР. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356.

² Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III // ВВР. — 2002. — № 1. — Ст. 1.

під час укладання, виконання і припинення договорів позики згідно з нормами цивільного або фінансового законодавства.

Відповідно до статей 1046 і 1048 Цивільного кодексу України за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути кошти (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду й такої ж якості. Позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом.

Натомість, фінансова послуга — це операція з фінансовими активами, що здійснюється в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, — і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, із метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів (пункт 5 частини першої статті 1 Закону).

Згідно з пунктом 1 статті 1 Закону фінансова установа — це юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг та котра віднесена до відповідного реєстру в порядку, встановленому законом. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди й компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

При цьому Закон відносить послугу з надання коштів у позику, в тому числі й на умовах фінансового кредиту, до виключного переліку фінансових послуг та встановлює, що право на здійснення цієї операції мають фінансові установи, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності.

Отже, незважаючи на те, що згідно із Законом надання коштів у позику є фінансовою послугою, сама по собі позика, правовий режим якої визначений Цивільним кодексом України, не може априорі вважатися фінансовою послугою, оскільки має певні відмінності від позики, правовий режим котрої визначається Законом.

По-перше, стороною договору позики може бути будь-яка фізична або юридична особа, що має необхідний обсяг цивільної дієздатності; а фінансові послуги надаються фінансовими установами, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичними особами — суб'єктами підприємницької діяльності. Закон не передбачає можливості надання фінансових послуг фізичними особами, які не є суб'єктами підприємницької діяльності.

По-друге, метою суб'єкта надання фінансової послуги є отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів, а мету суб'єкта надання позики Цивільним кодексом України не визначено.

Також Законом передбачено укладення в письмовій формі договору про надання фінансових послуг. Водночас статтею 1047 Цивільного кодексу України

встановлено, що договір позики укладається в письмовій формі, якщо його сума не менш як у десять разів перевищує встановлений законом розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а у випадках, коли позикодавцем є юридична особа, — незалежно від суми.

Аналіз наведених норм законодавства дає підстави зробити висновок про те, що Закон не поширюється на відносини, які виникають між фізичними особами, котрі не є суб'єктами підприємницької діяльності, у процесі укладення, виконання і припинення договорів позики.

Отже, відносини, що виникають при укладенні, виконанні, припиненні договору позики, укладеного з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів юридичною особою або фізичною особою — суб'єктом підприємницької діяльності, які діють у інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, регулюються Цивільним кодексом України та Законом України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”. А в разі передання позикодавцем у власність позичальникові грошових коштів чи інших речей, визначених родовими ознаками, слід керуватися положеннями Цивільного кодексу України.